

MÜTAREKE DÖNEMİNDE FAALİYET GÖSTEREN KUVA-YI MİLLİYE'YE MUHALİF İNGİLİZLERE MUHİB CEMİYETLERDEN İLÂ-YI VATAN CEMİYETİ

İLÂ-YI VATAN: AN ASSOCIATION WHICH OPPONENT OF THE KUVA-YI MİLLİYE AND FRIENDLY TO THE BRITISH IN THE ARMISTICE PERIOD

İsmail ÖZER*

ÖZ: İlâ-yı Vatan Cemiyeti, Mondros Mütarekesi sonrasındaki karışık politik ortamda 19 Kasım 1919'da kurulan siyasi bir partidir. İlâ-yı Vatan Cemiyeti politik anlamda aynı görüşleri savunan İngiliz Muhibleri Cemiyeti ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası gibi siyasi oluşumlarla ortak hareket etmiş ancak iktidar yolunda onları kendisine rakip olarak görmüş bir partidir. Bu noktada gücünü arttırabilmek için Hürriyet ve İtilaf ile işbirliği yapmaya, küçük partileri de kendi içerisinde eritmeye çalışmasına rağmen bunda başarılı olamamıştır. Parti'nin kendine özgü bir hareket tarzı olmayıp, Hürriyet ve İtilaf çizgisinden dışarı çıkmamıştır. Bununla birlikte İlâ-yı Vatan Cemiyetini Saltanat yanlısı diğer cemiyetlerden ayıran en önemli özelliği bütün İngiliz yanlısı ve Saltanatçı partileri bir araya toplayıp güç birliği yapmaya çalışması olmuştur. Bu amaçla gizli bir yeraltı örgütlenmesi olan Tarikat-ı Salâhiye'yi de kuran cemiyet Millî mücadeleye karşı tehlikeli bir siyasi hareket olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mütareke dönemi, Millî Mücadele, cemiyetler, istihbarat, İlâ-yı Vatan.

ABSTRACT: *İlâ-yı Vatan association is a political party founded on 19 November 1919 in unsettled political situation after the Armistice of Mondros. İlâ-yı Vatan Association is a party that has acted jointly with the İngiliz Muhibleri Association and Hürriyet ve İtilaf Party which advocates the same views in political terms, and political formations, but also has seen them as rivals in the path of power. Although the association tried to cooperate with Hürriyet and İtilaf and to dissolve small parties within itself in order to increase his power, it did not succeed in this. The Party did not have its own style of action and did not leave the line of Hürriyet and İtilaf. However, the most important feature that distinguishes the İlâ-yı Vatan Association from other pro-reign associations is that its attempt to gather all the pro-British and pro-reign parties together and try to cooperate. For this purpose,, which also founded the secret underground organization Tarikat-ı Salâhiye, became a dangerous political movement against the national struggle.*

Keywords: Armistice Period, National Struggle, associations, intelligence İlâ-yı Vatan.

Mütareke Dönemi, adını Mondros Mütarekesi'nden alan zaman dilimi olarak imza tarihinden Osmanlı saltanatının kaldırılmasına (1918-1922) kadarki dört yıllık bunalım dönemini kapsamaktadır. Osmanlı Devleti'ni yutan fırtınanın anafurları içerisinde oluşan ve gerek Millî gerekse de gayr-ı

* Dr. Öğretim Üyesi - Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü / Ordu - iozer01@gmail.com (ORCID ID: 0000-0001-5910-4216)

Millî düşünceler için yeni bir başlangıç dönemidir (Tunaya, 2010: 17). Mustafa Kemal Atatürk bu durumu sarîh bir şekilde şöyle tasvir etmiştir: *“Büyük Harbin uzun seneleri zarfında, millet yorgun ve fakir bir halde. Millet ve memleketi Harbi Umumîye sevk edenler, kendi hayatları endişesine düşerek, memleketten firar etmişler. Saltanat ve hilâfet mevkiini işgal eden Vahdettin, mütereddi, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği denî tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın riyasetindeki kabine; âciz, haysiyetsiz, cebîn, yalnız padişahın iradesine tâbi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı”* (Atatürk,2006:1).

Savaştan yenik çıkmış Osmanlı Devleti siyasal ve sosyal bir yıkıntı halindeydi. Özellikle *“Bu memlekette doğup büyümüş, cedcebed burada yaşamış olan insanların vatanın felaketi ile bu kadar eğlenmeleri yürekleri kan ağlatacak bir manzara idi”*. Gayr-ı Müslimler dışındaki çoğu Osmanlı vatandaşı ızdırabın ve ezikliğin şaşkınlığı içerisinde bocalarken galip devletlerin kendilerine verecekleri cezanın ölüm olduğuna inanıp, bunu müebbed hapse çevirmek hülyası ile yaşamaktaydı (Tunaya,2010,17). *Kurtuluş çaresi ararken İngiltere, Fransa, İtalya gibi büyük devletleri küstürmemek temel ilke olarak kabul edilmekte idi”* (Atatürk,2006: 9). İttihat ve Terakki'nin tarih sahnesinden çekilmesi ile birlikte 1908'den beri bekleyen ve memleketin içinde bulunduğu duruma akılcı çözümler getirmek, geleceği planlamak yerine sorunlara çözüm aramadan geçmiş yılların idarecilerini hapis ve hatta idam etmek isteyen gruplar siyaset sahnesindeki yerlerini almışlardır (Tunaya,2010: 18-19). Bu gruplardan bir tanesi olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası güçlü bir temelden yoksundu ve böyle bir temel inşa etmek yerine İttihatçılardan öğ alma peşindeydiler. Tek ortak özellikleri İttihat ve Terakkiye duydukları nefretti (Criss, 2008: 68). Nitekim memleketi işgal edenlerden ziyade İttihatçılara karşı oluşan bu düşmanlık çok çabuk kabuk değiştirerek Müdafaa-i Hukukçu ve Kuva-yı Milliyeci avına dönüşmüştür (Tunaya, 2010: 18-19).

Mütareke Döneminin puslu havasında ortaya çıkan cemiyetlerden bir tanesi de günümüzde Hürriyet ve İtilaf veya İngiliz Muhibler Cemiyeti gibi tanınan bir cemiyet olmamasına rağmen doğduğu ortam içerisinde oldukça faal ve cüretkâr olan İlâ-yı Vatan Cemiyeti idi.

İlâ-yı Vatan Cemiyeti 19 Kasım 1919 İstanbul'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası içerisinde yaşanan karışıklıklardan yararlanarak kurulmuş olan bir cemiyettir (Tunaya, 2010: 506). Cemiyet, fahrî Hünkâr yaverlerinden Emekli Erkân-ı Harbiye Mirlivası Kiraz Hamdi Paşa tarafından kurulmuş olmasına rağmen, talimatnamede Şerif Yahya Adnan Paşa kurucu olarak gösterilerek ön plana çıkarılmıştır. İkinci Reis ise Rasih Beydir (Aslan ve Bozoğlu, 2001:399). Genel bilgilerimizin bu yönde olmasına rağmen Şerif Yahya Adnan Paşa, Cemiyetin temelini Sulh ve Selameti Osmaniye Cemiyetine dayandığını bu sürecin de Sultan Mehmet Reşat döneminde başladığını, kuruluşunda Şehzade Vahdettin Efendi'nin payı olduğunu şu şekilde anlatmıştır: *“Cemiyetimizin temeli cennet mekân Sultan Mehmet Reşat Han*

hazretlerinin irtihallerinden takriben bir hafta evvel o zaman Veliahd-ı Saltanat bulunan Vahideddin Efendi Hazretlerinin saray-ı hümayunlarında içtima olunmuştur. Esasat kararlaştırıldı ve tesbit edildi". Şerif Yahya Adnan Paşa, Sultan Mehmet Reşat'ın vefatını müteakip Sultan Vahdettin'in huzuruna çıkıp konuyu hatırlattığında ise Sultan Vahdettin daha önce kararlaştırılan hususlarda fiiliyata girişmek için mevsimsiz olduğunu söyleyerek mütegalibe olarak tanımladığı İttihatçıların hala güçlü olmasını sebep göstermiştir (Arşiv-1). Mondros Mütarekesini müteakiben İttihatçıların bir kısmının ülkeyi terk etmek zorunda kalması üzerine ortamı müsait bulan Damat Ferit Paşa, Bursa Valisi Ziver, İsmail Hakkı Bey, Rüşdü Molla ve Şerif Yahya Adnan Paşa Sultan Vahdettin ile sarayda yaptıkları görüşmenin neticesinde "Selâmet-i Osmaniye Cemiyeti" tesis edilmiştir. Yahya Adnan Paşa cemiyetin amacının vatani yüceltmek yani "İlâ-yı Vatan" olduğunu ancak bunu gerçekleştiremeyeceğini gördüğünden istifa ettiğini ifade etmiştir (Arşiv-2). Şerif Yahya Paşa bu açıklama ile "İlâ-yı Vatan" Cemiyetinin köklerini hem kendisine hem de Sultan Vahdettin'e bağlamıştır. Tarikat-ı Salâhiye üyelerinden Asir eski Mebusu Seyit Yusuf Bey 5 Ekim 1921'de yapılan bir mülakatta Kiraz Hamdi Paşa'nın Şerif Yahya Adnan Paşa'nın riyaseti altındaki İlâ-yı Vatan Cemiyetine dahil olması hakkındaki düşünceleri sorulduğunda bundan haberinin olmadığını, Kiraz Hamdi Paşa'nın pek çok kusurlarını gördüğünü, en büyük sorunun Paşa'nın ketum olmasından kaynaklandığını ifade ederek şunları söylemiştir "Bizim esas tarikimize şimdiden siyasi seviyy vermek doğru değildir" (Arşiv-3).

Hem tarihçilerin konu hakkındaki çalışmaları hem de cemiyet içerisindeki faaliyetlerine bakarak İlâ-yı Vatan Cemiyetinin kuruluş fikrinin arkasında Kiraz Hamdi Paşa'nın bulunmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda önemli çalışmaları bulunan Bülent Çukurova da Kiraz Hamdi Paşa'nın arka planda kalarak Şerif Yahya Adnan Paşa'yı yönlendirdiğini ifade etmiştir (Çukurova, 1989:108). İplerin Kiraz Hamdi Paşa'nın elinde olduğunu söyleyen bir diğer isim olan Tarık Mümtaz Göztepe "*İlâ-yı Vatan gibi büyük ve iddialı bir ismin arkasında gizlenen ve bu fırkanın hakiki yapıcısı kendini göstermiyor ve Şerif Yahya Adnan Paşa'yı bir maske gibi suratına takarak hüviyetini saklıyordu. Hedefi Sultan Vahdettin nazarında nüfuz yapmak ve iktidar mevkiini avlamak olan bu zat*" diyerek Kiraz Hamdi Paşa'yı işaret etmiştir. Göztepe "*laubali ve sefehate meyyal*" olarak nitelediği Kiraz Hamdi Paşa'ya Sultan Vahdettin'in para yetiştirmekten usandığını, Sultan Vahdettin'in kendisinden yüz çevirdiğini gören Kiraz Hamdi Paşa'nın başına Şerif Yahya Adnan Paşa'yı geçirdiği fırka ile sarayı avlamaya muvaffak olduğunu ifade etmiştir (Göztepe, 1969: 369). Kiraz Hamdi Paşa her ne kadar perde arkasında kalıyormuş gibi görünse de Ankara'ya ulaşan istihbarat raporlarında İlâ-yı Vatan'ın iki kısmı olduğu İlay-ı Vatan Fırkasının sivil parti reisinin Şerif Yahya Adnan Paşa, askeri parti reisinin de Kiraz Hamdi Paşa olduğu şeklinde bilgiler mevcuttur (Arşiv-4). Örneğin 14.8.1921'de Kiraz Hamdi Paşa, Binbaşı Arap Asım, Kaymakam Ethem, Kaymakam Fettah, Yüzbaşı Rahmi ve Yüzbaşı Şinasi önderliğinde toplanan

grup şu kararları almıştır: “Maksad-ı teşkili vatan-ı mukaddesemizle padişahdır. Efendimiz hazretlerine sadakatle ifa-yı hizmet etmektir. Anadolu’nun her bucağını al kanlara boyayan hizb-i kalil olan erazilin vücutlarının izalesi neye mütevakıf ise, suikastler, anarşiler, ihtilallerini yapmayı telis ve şark askeri üzerine tahüd eden her şey gurubumuzda berkarar olur.” (Arşiv-5). Cemiyet Said Molla ve Bektaşî Vecihi Beylerin girişimleri ile Müteakidin Askeriye Cemiyeti ile de işbirliğine gitmiştir (Arşiv-6). Cemiyetin saraya olan yakınlığı birçok muvazzaf veya emekli erkân ümera ve zabitanın cemiyete girişine yol açmıştır (Çukurova, 1989:118). Şerif Yahya Adnan Paşa da “Cemiyetimiz siyasi ve gayri olmak üzere iki kısım olarak müessis bulunmaktadır. Kısmı gayrisinde erkan, umera ve zabitanadan birçok zevat bizimle teşriki mesai eylemişlerdir.” (Arşiv-7) diyerek bunu doğrulamaktadır. Cemiyetin ordu içerisinde de kuvvetli olduğunu Kiraz Hamdi Paşa’nın Sultan Vahdettin’e sunduğu 700 kişilik üye subay listesinden anlayabiliriz (Çukurova, 1989: 119). Ancak Kiraz Hamdi Paşa’nın kişiliği düşünüldüğünde bu listeye habersiz kimseleri de yazmış olma ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Bunların dışında İlâ-yı Vatan Cemiyeti Reisi Sanisi Rasih Bey farklı bir iddiada bulunarak “Cemiyeti Şerif Saadettin Paşa ile birlikte tesis ettik. Şerif Yahya Adnan bilahare dahil oldu.” (Arşiv-8) şeklinde bir iddiada bulunmuşsa da diğer kaynaklardan bunu teyit edecek bir bilgiye tesadüf edilmemiştir.

Tarık Mümtaz Göztepe, İstanbul Hükümeti’nin ve Sarayın içerisinde bulunduğu çıkmaz ve kendisine tutunacak dal aradığı bir dönemde bekleneni veremeyen Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın yerini alabilecek yeni ve etkili siyasi bir hareket yaratabilmek düşüncesi ile böyle bir girişim yapıldığını ifade etmektedir (Göztepe, 1969: 368). Haddizatında Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın Damad Ferid Paşa’nın Haziran 1919’da gitmiş olduğu Paris Konferansı öncesi kendisini Fransız dostu olarak açıklaması hem İngilizleri hem de İstanbul’daki İngiliz muhibbi Hürriyet ve İtilaf Fırkasını kızdırmış nitekim Fırka 27 Haziran’da hükümetle hiçbir ilişkisinin kalmadığını açıklamıştır (Küçük, 1993: 437).

Cemiyet’in kuruluş düşüncesi arşiv kayıtlarında tarih belirtilmeksizin “Damat Ferit Paşa’nın Avrupa’ya son seyahatinden önce” Sarayda yapılan toplantıda kuruluş kararı alınmıştır şeklinde belirtilmiştir (Arşiv-9). Damat Ferit Paşa’nın Fransız savaş gemisiyle 6 Haziran 1919’da Paris’e gitmek üzere İstanbul’dan ayrılmasından (Küçük, 1993: 437) hareketle saraydaki toplantının mayıs ayında veya haziran başında yapılmış olması muhtemeldir. Cemiyetin talimatnamesinde kuruluş tarihi olarak “Cem’iyyetin Târîh-i Tesîsi: 19 Teşrîn-i Sâni 1335” yani 19 Kasım 1919 şeklinde kayıt düşülmüştür (Aslan ve Bozoğlu, 2001: 400). Şerif Yahya Adnan Paşa da “Fırkamız Tevhid-i İslam için 1335 senesinde ruhsat almıştır” (Arşiv-10) demiştir. Buna göre toplantı 6 Haziran 1919’dan önce yapılmış ve altı yedi ay kadar sonra da cemiyete ruhsat alınmış olmalıdır (Çukurova, 1989:116). Sarayda yapılan kuruluş toplantısına Kiraz Hamdi Paşa, Bursa

eski valisi Ziver, Yahya Adnan Paşa ve İsmail Hakkı Bey katılmışlardır (Çukurova,1989:116) Görüşmeler neticesinde Cemiyetin adı “İlâ-yı Vatan” olarak kararlaştırılmış ve orada bulunanlar Sultan Vahdettin’in huzurunda, padişahın ve hilafetin kuvvet ve kudretini yükseltmek amacı ile kurulan İlâ-yı Vatan Cemiyetine madden ve fikren hizmet edeceklerine dair yemin etmişlerdir (Arşiv-11).

Cemiyetin Kurucu ve Yöneticileri şunlardır: Reis-i Evvel: Mekke-i Mükerrreme esbak emiri Şerif Abdülmuttalip hafidi Yahya Adnan Paşa, Reis-i sâni: Mülga Meclis-i Kebir-i Maarif azalarından Rasih Efendi (Arşiv-12), Umumi Mesul ve Kâtip: İbrahim Rüştü Molla. Muhasip aza: Mehmet Sait Efendi. Üyeler: Tahir Bey, Halil Refik Efendi, Sâmi Bey, Ahmet Muhtar Efendi, Vâmık Fasih Bey, İsmail Efendi, Yusuf Ziya Efendi (Tunaya,2010: 506), Kiraz Hamdi Paşa, Kürt Fehmi, Said Molla, Yzb. Ali Gazi, Şinasi, Kolağası Yasin, Emin Paşa, Kara Said (Çukurova,1989: 116). Ünlü isimlerin oluşturduğu heyet-i idaresi yanında dinamik üyelerden kurulu Bekir Sami Bey başkanlığında heyet-i faale’si vardı (Tunaya,2010:509). Heyet-i Faale’nin diğer mensupları şunlardır: Topçu Binbaşı Çopur Hakkı Bey, Süvari Binbaşı Arap Asım, Şerif Hüseyin Bey, Cemaleddin Efendi, Gazi Osman Paşa’nın oğlu Damat Kemalettin Paşa, Binbaşı Mustafa Bey, Hasan Efendi(Arşiv-13), Yahya Adnan’ın oğlu Şerif Adnan, Filibeli Şakir, Dava Vekili gözlüklü Hoca Remzi, Serkomser Arnavud Zeynel, Hafız İsmail, Eyüp Sabri, Muhiddin Efendi(Arşiv-14), Erkan-ı Harp Binbaşısı Asım ve Süvari Yüzbaşı Hasan Tahsin(Arşiv-15),Tayyar Paşa, Kemal Paşa, Rüştü Bey, Mahmud Şükrü, Bekir Fahri, İsmail Hakkı, Bekir Şükrü, Musa Bey (Arşiv-16), Otelci İsmail (Tunaya,2010: 505), Sait Molla, Kaymakam Fettah, Erkan-ı Harp Binbaşısı Nuri, Süvari Yüzbaşı Ali Gazi, Kolağası Kasım, Yüzbaşı Şinasi, Bahriye Yüzbaşısı Hasan Muhyettin, Kara Said Paşa, Sabık Merkez Kumandanı Emin Paşa(Arşiv-17),Gözlüklü Said Bey (Arşiv-18),Mülazım Saffet Bey (Arşiv-19) Sultan Vahdettin’in sertabibi Dr. Neşet Paşa (Arşiv-20), Dava Vekili Gözlüklü Hoca Remzi, Fehameddin Efendi, Eyüp Sabri Efendi, Muharrir Bekir Fahri Bey, Hafız İsmail Efendi, Said Bey(Arşiv-21)Bolulu Rıfat Bey(Arşiv-22). Bunların dışında parti ile sıkı ilişki içerisinde olan ancak açık edilmeyerek gizlenen Ali Kemal (Arşiv-23), Damat Ferit (Çukurova,1989:118) ve İngiliz İstihbarat Memuru İskender Fahri (Arşiv-24) gibi isimler de vardır. İskender Fahri’nin cemiyetle içli-dışlı tutumu İngiltere’nin cemiyeti yönlendirmeye çalıştığını veya denetlediğini göstermektedir. Cemiyet-İngiliz münasebetleri elbette bununla sınırlı değildir. İlâ-yı Vatan Cemiyeti Heyet-i İdare azalarından Harbiye Nezareti Topçu Şubesi mümeyyizlerinden Gözlüklü Said Bey, I. Dünya Savaşı sırasında Mısır’a firar etmiş, buradan İngiliz bağlantıları sayesinde Londra’ya geçmiş ve Kraliçe’nin huzuruna dahi kabul edilmiştir. İngiliz Farmasonlar Cemiyeti İstanbul Tebaası reisi sanisidir(Arşiv-25).

Cemiyetin kurucusu Şerif Yahya Adnan Paşa, Sultan Vahdettin’in cemiyete para yardımında bulunmadığını ancak “*manen büyük bir muavenetleri olduğunu*” ifade etmiştir (Arşiv-26). Bu bilgiye nazaran

istihbarat raporlarında Padişahın kuruluşta 300 liralık bir yardım yaptığı bilgisi mevcuttur (Çukurova,1989:118). Sultan Vahdettin'in ismi belirtilmeyen kadın efendisi tarafından cemiyete yedi bin lira maddi yardımda bulunulmuş (Arşiv-27) yine Padişah'ın oluru ile hazineye ait olan Şehzadebaşı Letafet Apartmanının üst katı Cemiyete tahsis edilmiş ve cemiyet ileri gelenlerine 150'şer lira aylık bağlanmıştır (Tunaya,2010:506). Bir belgede "*Letafet Apartmanı 300 liraya kiralanmıştır*" (Arşiv-28) şeklinde bir bilgi mevcuttur. Kuvvetle muhtemel bu daha önce de zikrettiğimiz 300 lira padişah tarafından nakdi olarak verilmemiş, kira ücretine mahsuben sayılmıştır. İlä-yı Vatan Cemiyeti Reisi Sanisi Rasih Bey'in "*Şerif Yahya Adnan Bey'e padişah tarafından açılış için 300 ve aylık da 150 lira tahsis edildi*" (Arşiv-29) şeklindeki ifadesi de tahayyülümüzü doğrular niteliktedir. Cemiyet yapacağı gizli toplantıları için Letafet Apartmanından ziyade Kiraz Hamdi Paşa'nın Kadıköy'de bulunan konağını (Arşiv-30) ve Göztepe'de Mümtaz Bey'in köşkünü tercih etmiştir (Arşiv-31). Bunların dışında belgelerde kime ait olduğu belirtilmeyen ve toplantı mekânı olarak kullanılan Taşkasap semtinde bir ev bulunmaktadır (Arşiv-32).

Cemiyetin mali kaynağı cemiyet ileri gelenlerine bağlanan maaş, üyelerin 10 kuruştan az olmamak şartı ile ödedikleri kayıt paraları ve aylık 5 kuruştan az olmayan aidatlar ve bağışlar oluşturmaktaydı (Çukurova,1989:119). Örneğin Cerrahpaşa Gürcübaşı Mahallesi Abacı Sokaktan Edip Efendi 1000 kuruş, Samatya Sancaktar Hayrettin Mahallesinde Miralay Tayfur Bey 500 kuruş, Davut Paşa Kasap İlyas Mahallesinde Sedat Bey 200 kuruş, Topkapı Abdullah Baba Dergahında misafir Tevfik Baba 500 kuruş, Beyazıt Tevfik Mahallesinde Hafız Seyid Efendi 100 kuruş (Arşiv-33), Arnavut Halil Paşa, Müşir Zeki Paşa, Mirliva Tayyar Paşa gibi isimler de biner lira teberru etmişlerdir (Arşiv-34). Cemiyet, bazı yöneticilerin irtikâp gibi fena davranışları yüzünden mütemediyen para sıkıntısı çekmiştir. Rasih Bey, Şerif Yahya Adnan Paşa'yı zimmetine para geçirmekle suçlayarak şu iddiada bulunmuştur: "*Şerif Yahya Adnan cemiyetin parasını kendine sarf ederek Cemiyetin Katib-i Mesulü İbrahim Rüştü Molla ile her gün rakı sofrası kurmakta sabaha kadar içip öğleden sonra Cemiyete gelmektedir. Dolandırıcı sarhoş bir adamdır. İbrahim Rüştü Molla, azalardan toplanan paraları rakı parası yapmaktadır*". Nitekim, Damat Ferit Paşa Cemiyete para yardımı yapmak için kendisine güvenilir bir şahsın gönderilmesini istediğinde Şerif Yahya Adnan Paşa gitmek için gönüllü olmuş ve kendisi ile birlikte gitmek isteyen Rasih Bey'e fazlaca acemi olduğu için gelmemesi gerektiğini söylemiştir. Rasih Bey bunun sebebini şöyle açıklamıştır: "*Bundan maksat paranın ne kadar olduğunu ben anlamayayım Şerifin kör boğazına gitsin. Zira beşyüz alır ise iki yüz gösterileceğini biliyorum*" (Arşiv-35). Asir Eski mebuslarından Seyit Yusuf Bey de bunu doğrular mahiyete şunları söylemiştir: "*Yahya Adnan Paşa ahlaksızlıkla mutasarrıftır. Menafi şahsiyesinden mağda kimseyi tanımaz*" (Arşiv-36). Bunun dışında Cemiyet üyelerinden Sadık Bey, İsmail Hakkı Bey'i tembellik ve ayyaşlık ile suçlamıştır (Arşiv-37).

Cemiyet talimatnamesinde “*Osmanlılığın felâket-i hâzıradan tahlîsini cem’iyyetimiz halife-i nebî-i zîşân efendimiz hazretlerinin etrâf-ı mübârekelerinde toplanmakta görür...Ey millet-i İslâmiye ve Osmâniyye sana alâ-tarih-il ihtisâr arz-ı hitâb ederiz ki. maksadımız felâh-ı devlet ve millettir ânı da hilâfet-i islâmiyye ve saltanat-ı uz mâ-yı Osmâniyye etrafında toplanmakla mümkün ül husûl bulmaktayız*” (Aslan ve Bozoğlu,2001:399-400) şeklinde amaçlarının saltanat etrafında toplanarak devlet ve milletin kurtuluşunu sağlamak olduğu belirtilmiştir. Şerif Yahya Adnan Paşa “*Hangi millet ki o emir-i diniye ve adet-i Millîyesine rai olmaz o millet mahvolur*” diyerek cemiyeti “*felahı mülk ve millet olacağı itikadiyle*” teşkil ettiğini söylemiştir (Arşiv-38). Cemiyet talimatnamesinde yazmasa da felâh-ı devlet ve milleti gerçekleştirebilmek, padişaha ve mukaddes vatana hizmet edebilmek için “*Anadolu’yu kana bulayan hizb-i kalîl*”i yani Türk milliyetçilerini izale etmek için gereken ne ise yapacaklarını açıkça söylemekteydiler (Arşiv-39). Şerif Yahya Adnan Paşa bunu destekler mahiyette “*Millet-i İslam arasına Türklük fikrini sokan Kuva-yı Millîye*” diye başladığı konuşmasında “*Milliyet ve Türklük kelimeleri ile oynamalarından Arnavutları darıltılar keza Arapları da bu suretle ayırdılar. Bunlar, dört milyon Türk, nasıl hükümeti idare edebilirler. Maksadımız Millet-i İslamı, fırkaları Padişahımızın başında toplayıp İngilizler vasıtası ile bir sulh yaparak milleti selamete çıkarmaktır*” demiştir (Arşiv-40). Görüldüğü üzere İlâ-yı Vatan ve İngiliz Hükümeti, Türk Vatanının işgali için ellerinden gelen gayreti göstermekteydiler. Bu noktada İngilizlerden daha istekli olan taraf İlâ-yı Vatan Cemiyeti idi. Cemiyet Reisi Sanisi Bekir Fahri Bey 28 Ekim 1921’de İngilizlere iletilmek üzere TBMM Hükümetini eşkıya olarak niteleyen bir muhtıra hazırlayarak Şerif Yahya Adnan Paşa’ya teslim etmiştir. Bu muhtırada Fransız ve İtalyanların tutumlarından cüret alan “*Anadolu Bâgîleri*”nin çıkarttıkları karışıklarla Yüce İngiliz Devleti’nin politikalarını tehlikeye sokacakları ve bu durumun zamanla İtalya ve Fransa’yı da zor duruma sürükleyeceği ifade edilerek şöyle devam edilmiştir “*Fransa ve İtalya’nın Kemal Hükümetini resmen tanımış gibi olması bütün şarkın tevcih ve itimadını Kemalist Hükümetine celb etmiş olmasından İngiltere’yi Alem-i İslamın düşmanı gibi telakki ettirecek, bu yoldaki propagandalarını her yerde muvaffakiyetle parlatacak ve hatta Irak, Hicaz vesair Memalik-i İslamiye’ye de sirayet ettireceklerdir. Bu suretle İngiltere Hükümeti’nin bütün siyaseti altüst, emeklerinin hebâ-i mensur olacağı bedhidir*”. İlâ-yı Vatan Cemiyeti muhtıranın devamında İngiliz taraftarı olan bir kabine kurulması, bu kabinenin Yunanistan, Fransa ve İtalya ile müşterek bir askerî harekâta girişerek Kemalistler ortadan kaldırılıncaya kadar savaşılmamasını önermiştir. İlâ-yı Vatan Cemiyeti’ne göre ancak bu şakiler temizlenince yapılacak anlaşma sonrasında Hilafet-i Osmaniyye ve mütteliklerin imzaları ile Anadolu’ya refah, saadet ve asayiş gelecekti (Arşiv-41). Bir başka belgede ise “*Anadolu’nun Fransa ile yakınlaşmasının İngiltere’nin ve bilhassa Türk Milletinin menafine muzır olduğu*” (Arşiv-42) ifade edilmiştir. Şerif Yahya Adnan Paşa’nın gönlünde yatan iki aslan vardı. Olursa sadaret makamı olmaz

ise Mekke Emirliği. Bu amaçla bir taraftan Sultan Vahdettin'e iki yıl sadrazam olabileceğini ifade ederken diğer taraftan Mekke eski şeriflerinden Abdulmuttalib'in torunu olmasının da avantajı ile Araplar ile sıkı ilişki içerisinde bulunuyor, İngiltere ile arayı iyi tutmaya çabılıyor (Çukurova,1989: 116,122) hususi görüşmeler yapıyordu (Arşiv-43).

Her iki makamın yolunun İngiltere'den geçtiğini gören Şerif Yahya Adnan Paşa dengeleri de gözetmeyi ihmal etmeyerek İtalyan ve Fransızlarla da arayı iyi tutmak için Azerbaycan Başkonsolosu Haşim Bey'den yardım ve aracılık rica etmiştir (Çukurova,1989: 122). Perde arkasından cemiyeti idare eden Kiraz Hamdi Paşa hakkında, Bülent Çukurova, Fransız Arşivinden elde ettiği bilgilere dayanarak Kiraz Hamdi Paşa'nın İngiliz İstihbaratı ile teşriki mesai içerisinde olduğunu ve hatta İngiliz İstihbaratından Jack Caldron'un tavsiye ve talimatları doğrultusunda faaliyet gösterdiğini ifade etmiştir (Çukurova,1989: 111). 9 Eylül 1921 tarihinde cemiyet merkezi olan Letafet Apartmanında İlâ-yı Vatan Cemiyeti ve İngiliz Muhibler Cemiyeti ile ortak bir toplantı yapmışlar ve toplantı başlarken İngiliz Bayrağı hazirun tarafından ayakta selamlanmıştır (Arşiv-44). Bu olay, durumu Ankara'ya rapor eden Kuvva-yı Millîyecileri üzmüş, 9 Eylül'deki raporda bunlardan *"iyiniyet ve ahlaktan mahrum vatansızlar"* olarak bahsetmiştir (Arşiv-45).

İngiliz yanlısı politikanın neticesi olarak da Yunanlılar ile yoğun bir teşriki mesai içerisine girilmiştir. İlâ-yı Vatan Cemiyeti, programında cemiyetler kanuna muhalif hükümler bulunduğundan resmi olarak açılmayan Anadolu Cemiyeti (Arşiv:46) ile yakın ilişki içerisinde bulunmaya çalışmıştır. İstanbul'dan Anadolu'ya gönderilen istihbarat raporlarında hakkında *"Damat Ferit Paşa tarafından İngilizlerin baskısı sonucu İzmir'e tayin edilen ancak gidemeyen Sami Bey'in riyaseti altında teşekkül etmiş hükümetin men etmesine rağmen Akaretlerde 30 numaralı evde içtima etmektedirler"*(Arşiv-47) şeklinde bilgi notu düşülen Anadolu Cemiyeti'nin öncelikli hedefi Bursa'da Ankara Hükümetine rakip bir Batı Anadolu Hükümeti kurulmasını sağlamak olduğundan(Özkan,2007:166) İlâ-yı Vatan Cemiyeti de Yunanlılar tarafından TBMM hükümetine karşı Batı Anadolu'da Yunan işgali altındaki bölgede kurulmak istenilen bir meclis ve hükümetin hazırlık çalışmalarına da katılmışlardır(Tunaya,2010:508). Bu çalışmaları istihbarat raporlarında şu şekilde geçmiştir: *"En şayan-ı ehemmiyet olan cihet utanmadan ve katıyyen haya etmeden Yunan'ın Ankara ve Konya'yı işgalini müteakip Yunan idaresi altında Meclis-i Mebusan için intihab yapmak gibi bir alçaklık da mevcuttur"*. İlâ-yı Vatan içerisinde Kiraz Hamdi Paşa'ya bu konuda muhalefet eden nadir isimlerden bir tanesi İsmail Hakkı Bey'dir. Hakkı Bey *"Yunan tırnağı altında ve Konya'nın işgalini beklemek abestir. Çünkü Yunan girdiği yerde Türk bırakmıyor"* (Arşiv-48) demiştir. Diğer taraftan İlâ-yı Vatan Cemiyeti'nden Sait Bey ve İbrahim Rüştü Molla, Fener Rum Patrikhanesini ziyaret ederek *"Anadoluda bigayri hakkın idam edilen Pontus İhtilalcilerinin teyyüd-ü namı için patrikhanenin sathına iştirak ettiklerini"* ifade etmişlerdir. Patrik IV. Meletius da buna mukabil

müşterek gaye uğruna icap eden fedakârlıkta bulunulacağını ifade etmiştir (Arşiv-49).

İlâ-yı Vatan Cemiyeti, Türk İstiklal Mücadelesine karşı güç birliği yapılması fikrini savunmaktaydı. Osmanlı-Yunan-İngiliz müşterek ordusu kurulabilirse Türk Milliyetçilerini yok edeceklerini söylüyorlardı. Bu tasavvurlarına destek bulabilmek amacı ile ilk etapta Fener-Rum Patrikhanesi ile irtibata geçmeye çalışmışlardır. 14 Kasım 1921'de İlâ-yı Vatan Cemiyeti azalarından bir heyet Fener-Rum Patrikhanesine giderek Patrik IV. Meletius ile görüşmek istemişlerse Patrik rahatsız olduğunu bahane ederek heyeti kabul etmemiştir. Cemiyet üyeleri de "Fener-Rum Patrikhanesi ile ittifak ederek birlikte teşriki mesai edebilirlerse Mustafa Kemal Paşa'ya karşı büyük bir kuvvet çıkarabileceklerdir" şeklindeki dileklerini Patrik'e sunulmak üzere Kapı Kahyasına iletmışlerdir. İlâ-yı Vatan Cemiyeti düşüncesinden vazgeçmeyerek iki gün sonra tekrar Patrikhaneye gitmişlerse de Patrik tarafından yine kabul edilmemişlerdir. Kapı Kahyası gelen heyete Patrik Efendi'nin İlâ-yı Vatan Cemiyeti'nin fikirlerine iştirak edemeyeceğini söylediğini aktarmıştır. Ayrıca Patrik heyete eğer cemiyet Ankara'ya karşı müşterek ordu fikrinde ısrarlı ise kendisinin konuyu Yunan Fevkalade Komiserliğine iletebileceğini belirtmiştir (Arşiv-50).

Şerif Yahya Adnan Paşa meşrutiyet idaresinin şeriata aykırı bulunduğunu ve İlâ-yı Vatan Cemiyeti'nin maksadının hilafet makamını yükseltmek olduğunu ifade etmekteydi. Şerif Yahya Adnan Paşa, Damat Ferit Paşa'nın riyasetinde yeni bir düzenlemeye girişilmesi gerektiğini söyleyerek bu yeni düzende İstanbul Muhafızlığı, Merkez Komutanlığı, Şehir Emaneti, Emniyet-i Umumiye ve Jandarma Komutanlığını uhdesine almak şartıyla Zaptiye Nazırlığını kabul edeceğini belirterek amacını şöyle açıklamıştır: "*Miktarı dört bine baliğ olan İstanbul'daki İttihatçıları bir gecede imha ile domuzu ve şarabı bismillah ile yiyip içen Mustafa Kemal Paşa ve onun pişdarı olan hal-i hazır kabinesi erkânının icraat ve hareketlerine bir anda hitam vermek*" (Arşiv-51). Şerif Yahya Adnan Paşa cemiyetin çok güçlü olduğunu iddia ediyor, Cemiyet'in kuruluşunun Arabistan ve Suriye'de olumlu karşılandığını hatta Hicaz Kralı Hüseyin'in hilafeti Sultan Vahdettin'e terk etmeyi kabul ettiğini söylüyordu (Arşiv-52). Cemiyet Arabistan, Suriye Balkanlar ve Kafkaslarda Müslüman nüfusun yoğun olduğu bölgelerde yayılmaya gayret ediyordu. Bu amaçla Arabistan ve Suriye'ye temsilciler gönderilmiştir. Kafkaslarda yayılmak için ise İstanbul'daki Azerbaycan Başkonsolosu Mehmet Haşim Bey ile temasa geçilmiştir. Şerif Yahya Adnan Paşa 30 Ağustos 1921'de Haşim Bey'e yazdığı mektupta Padişah etrafında toplanmanın "bais-i necat", "felah-ı mülk ve millet" olacağı düşüncesiyle kurmaya muvaffak olduğu İlâ-yı Vatan Cemiyeti'ne Haşim Bey'i dahil etmeye çalışmıştır (Arşiv-53). Şerif Yahya Adnan Haşim Beyi Cemiyete davet ederken "*13 senedir imparatorluğumuzun salahiyetsiz ellerle ne derekeye düştüğünü gören her ferd-i reşid davetimizi red eylememiştir*" (Arşiv-54) demiştir. Haşim Bey ise Osmanlı İlâ-yı Vatan Cemiyeti tarafından kendisine gönderilen her türlü vesikayı Türkiye Büyük Millet Meclisi

İstanbul İstihbarat Şefliği'ne göndermiştir (Arşiv-55). İlâ-yı Vatan Cemiyetine Çerkeslerin destek verdiklerini hatta cemiyetin Anadolu'da yayılması için "vasita-i münteşir" olduklarını söyleyen Şerif Yahya Adnan Paşa akrabalarının büyük kısmının Çerkes olduğunu bunların birçoğunu iskân ettiği gibi para yardımı yaptığını ifade etmiştir (Arşiv-56).

Cemiyet, içerisinde tam manası ile bir birlik olduğu söylenemez. Cemiyet'in bir dönem üyesi olan Said Molla, 21.8.1921 tarihinde Kadın Efendi vasıtası ile Saray ile irtibata geçerek Prens Sabahattin Bey'i Sadrazam yaptırmak istemişse de Sultan Vahdettin tarafından Prens Sabahattin'in cumhuriyetçi kafada olduğu söylenerek bu talep reddedilmiştir (Arşiv-57). İsviçre'deki Türkler Prens Sabahaddin başkanlığında 16 Ocak 1919'da Cenevre'de bir araya gelmişlerdir. Toplantıda Türkiye'nin kaderinin Wilson Prensiplerine bağlı kalınarak belirlenmesi şeklinde alınan kararlar İngiliz, Fransız ve İtalyan dış işleri bakanlıklarına gönderilmiştir. 1919 Mart ayında yapılan bir mülakatta gazetecinin Türkiye'de iktidarı devralıp liberal hükümet kuracağını duyuruldu şeklindeki beyanına "*Bu mümkün ve hatta muhtemel*" cevabını vermiştir. Prens Sabahaddin bu konuda İngiltere'nin desteğini talep etmekle birlikte bunun manevi bir yardımdan öteye gitmemesini, İngiltere'yi bir üst yetkili gibi görmek istemediğini ifade ederek "*Türkiye'yi ikinci bir Mısır yapmayacak şekilde bir yardımdan bahsediyoruz*" demiştir (Reyhan,2008: 58-59). Bu bakımdan Said Molla'nın bu girişiminin doğru olma ihtimalini de yüksek görmekteyiz. Nitekim bu yolun kapandığını gören ve cemiyet içi anlaşmazlıklara düşen Said Molla ve Yüzbaşı Hasan Tahsin, Binbaşı Arap Asım Cemiyetten istifa etmişlerdir (Arşiv-58). Yüzbaşı Hasan Tahsin ve Binbaşı Arap Asım daha sonra arkasında Kiraz Hamdi Paşa'nın olduğu bir diğer cemiyet olan Zabitan Cemiyeti'ne üye olmuşlardır (Arşiv-59).

İlâ-yı Vatan Cemiyeti'ni diğer cemiyetlerden ayıran özelliği, Cemiyete bağlı gizli olarak kurulmuş ihtilalci örgütlenme olan Tarikat-ı Salâhiye Cemiyetidir. Bu cemiyetin üyelerinden Seyid Yusuf Bey'in "*19 Eylül 1921 tarihinde cemiyetin sene-i devriyesi olmak üzere Kiraz Hamdi Paşa'nın evinde içtima-i umumi*" yapılacaktır beyanından cemiyetin 19 Eylül 1921 tarihinde kurulduğunu söyleyebiliriz (Arşiv-60). Tarikat-ı Salâhiye, Mehmet Tevfik Baba, Yahya Adnan Paşa, Elif Rıfki, Celâl Bafrevî, Ahmet Refik, Seyit Yusuf Zafarî, Hafız İsmail Hakkı beyler tarafından kurulmuştur. Rütbe dağıtarak, din-siyaset birliğine dayanan bir amaçla örgütlenerek, üyelerine dini elbiseler giydirerek, kitleleri elde etmeye yönelik çalışmaktaydı (Aybars,1988: 378). Üyelerinin hemen tümü Hürriyet ve İtilafçı ve onun çizgisinde kurulmuş derneklerin üyeleriydiler (Tunaya,1984: 257). "Milet-i İslamda hiçbirini tefrik etmeyerek hülâsasını liva-yı saadet-i islamda tevhid etmek "(Arşiv-61)için kurulduğu ifade edilen Tarikat-ı Salâhiye Cemiyeti, mistik ayinleri ile bir tür İslâmi mason örgütü olmaya özenme görüntüsü vermekteydi (Criss,2008:195). Bülent Çukurova, İlâ-yı Vatan Cemiyeti'nin varlık sebebini de Tarikat-ı Salâhiye'ye bağlayarak şu değerlendirmeyi yapmıştır "*Yahya Adnan Paşa'yu öne sürerek cemiyeti kurduran Kiraz Hamdi*

Paşa'nın asıl amacı kendi kurduğu Tarikat-ı Salâhiye Cemiyeti'ni bu cemiyetin arkasında gizleyebilmektir "Kiraz Hamdi Paşa Tarikat-ı Sâlahiye Cemiyeti teşkilatını Anadolu, Kafkaslar ve Ortadoğu'da yayma girişimlerinde de bulunmuştur (Çukurova,1989: 113,118). İlâ-yı Vatan Cemiyeti karşısında olduğu Müdafaa-i Hukuk hareketine karşı muhalif partileri birleştirici bir görev üstlenmeye gayret etmiştir. Bunu gerçekleştirmek için de partiler üstü bir girişim olarak Tarikat-ı Salâhiye düşünülmüştür. Yahya Adnan Paşa fırkalar birleştikten sonra fırka rüesalarını Tarik-i Salah'a sokup büyük bir kitle-i inkılap edeceğini söylemekteydi (Arşiv-62). Kitle-i inkılaptan kasıt eşkiya olarak gördükleri Ankara'ya karşı zafer kazanılmasıydı (Tunaya,2010: 508). Anadolu'daki birçok tarikat şeyhi de cemiyete üye olarak alınmıştı (Aybars,1988: 380). Sultan Vahdettin kendisine bağlı dini teşekküllere yatırım yaparak, Millî Mücadeleye karşı koymaya çalışıyordu. Osmanlı Hükümeti'nin kendi askerlerinin, memurlarının ve öğretmenlerinin aylıklarını ödemede zorluklar çektiği bu dönemde Anadolu'da dini eğitim yapan yaklaşık 24 okul, muhtemelen işgal kuvvetlerinden gelmiş olan paralarla, Sultan ve Halife Vahdettin'den yardım görüyordu (Criss,2008: 195). Tarikat-ı Sâlahiye'de en büyük derece Halife'ye verilmiş olup cemiyete girişte "üstâd" olarak adlandırılmaktaydı. Cemiyette genel anlamda üç sınıf mevcut olup, Cemiyette asıl söz sahibi olan Kiraz Hamdi Paşa, Seyid Yusuf ve Ahmet Refik bu sınıflardan "üçler" içerisinde bulunmaktaydı (Arşiv-63). Tarikat-ı Salâhiye'nin toplantı ve faaliyetlerini yürüttüğü yerlerin en büyüğüne Âsitâne denmekteydi. Âsitane heyetleri de kendi içinde üç gruba ayrılmaktaydı. 12 üyeden müteşekkil Heyet-i İrşâdiye aydınlar, siyasetçiler, yazarlar, şairler ve tarihçilerden meydana gelmekteydi. Heyet-i Faale Kırklardan kurulmuş idi. Heyet-i Murahhasa ise İslam ülkelerindeki çeşitli dergahlardan gelen temsilcilerden kurulmuştur. Camiler, Tarikat-ı Salâhiye'nin şubeleri gibi düşünülmüştür. Özellikle köylerde imamlar köy halkını cemiyete girmeye teşvik edeceklerdi. Cuma namazlarından sonra tarikat ayini yapılması ve cemiyete giren her köylüye 1 Mecidiye verilerek 5 kuruş aylık bağlanması planlanmıştır. Cemiyet, İslamî bir yapıda teşkilatlanmasına karşın 13 Şubat 1922'de İstanbul'da Bekarbey Rufâî Dergahında Alemdar Gazetesi yazarı ve İngiliz istihbarat teşkilatı üyelerinden Said Ali, Topçu Mulâzım-ı Evvel Rifkı ve Amerikan Mason Teşkilatı üyesi Güldati Mikail'in Tarikat-ı Salâhiye'ye alınma törenleri yapılmıştır (Çukurova,1989: 110-113). Tarikat-ı Salâhiye'nin üçlerinden Seyid Yusuf Bey "*Gavs kardeşlerimiz bir milyona baliğ olduk*" şeklinde bir değerlendirme (Arşiv-64) yapmış olsa da sayının abartılma ihtimali yüksek görünmektedir.

İlâ-yı Vatan Cemiyeti İstanbul'da bulunan Bektaşiler vasıtası ile Arnavutları da kendi cephelerine çekmeye gayret sarf etmişlerdir. Abdullah Baba'nın 1921 yılında vefatı üzerine tekkeye Topçular postnişini Bektaş Baba tayin edilmiştir. Bektaş Baba'nın tayin edilmesinde Polis Müdürü Arnavut Hasan Tahsin etkili olmuş, ayrıca Tahsin Bey sadece bu Bektaşî tekkesinde değil, diğer bazı kurumlara da Arnavut kökenli kişilerin

atanmasına öncülük etmiştir. Şerif Yahya Adnan Paşa, Bektaş Baba'ya gayesi İslam birliği olduğunu iddia ettiği cemiyete katılması için davet göndermiştir. Kuva-yı Millîyecilerin İslam milleti arasına Türklük fikirlerini sokarak Müslüman camiayı birbirine darıltmakta ve ayırmakta olduğunu, İstanbul'da bulunan Bektaşiyân ve Babagânın cemiyete girmesi için gayretinin beklendiği ifade edilmiştir (Mağden,2015: 98,101). Kazlıçeşme Bektaşi Tekkesinde ve Topkapı Bektaşi Tekkesinde Bektaş Baba ve 70 Bektaşi Arnavut ile toplantı yapılmıştır (Arşiv-65). Yapılan bu toplantılarla ilgili bilgileri Ankara'ya bildiren Yalvaçlı Mehmed Tevfik Baba, Şahkulu Tekkesine şeyh olduktan sonra Hürriyet ve İtilaf Partisi'nden görünmüş, diğer taraftan İlâ-yı Vatan ve Tarikatı Salâhiye'ye sızarak Millî Mücadele lehinde casusluk yapmıştır (Mağden,2018: 173). Tevfik Baba yapılan bir toplantıyı şu şekilde tasvir etmiştir:

“Almış olduğum talimat üzerine dahil olduğum İl-ay Vatan Cemiyeti'nin 21 Ekim 1921 tarihindeki içtimasında bulunanlarla müzakerat bervech atidir. Saat dörtte içtima salonunda Yahya Adnan Paşa'nın bulunduğu masaya oturdum. O sırada bilhassa davet olunmuş Babıali caddesinde yazıhanesi olan Sona isminde Rum dava vekili geldi. Yahya Adnan Paşa ilan-ı meşrutiyet edip de hilafet ve mülk-ü milleti payımal ettikleri ve şimdi padişah etrafında toplanarak hukuk-ı padişahiye müdafaa etmek Hükümeti-i Osmanîye'nin idaresi altında olan her millete bilakaydüşart farz olduğunu ve bu suretle Anadolu yağmacılarına galebe edilebileceğini beyan ve Rum merkum tasdik ve bu fikri tanıdıklarına beyan ederek malumat vereceğini bildirip ayrıldı. Badema iki numaralı Divan-ı Harb Reisi Tayyar Paşa geldi. Meclis akd edildi. Heyette bulunanlar: Tayyar Paşa, Rasih Efendi, Yahya Adnan, Kemal Paşa, Rüştü Bey, Mahmud Şükrü, Bekir Fahri, İsmail Hakkı, Bekir Şükrü, Musa Bey” (Arşiv-66) 25-26 Mayıs 1921 tarihindeki cem'de Polis Müdürü Arnavut Hasan Tahsin'in “Yaşasın Arnavutluk ve Kahraman Arnavutlar” demesi üzerine, Yalvaçlı Mehmed Tevfik Baba “Şu hareketiniz şayan-ı teessüftür. Yaşasın İslamiyet ve Türklük demeliydiniz. Zira tüm İslamlar için Türklük bir suledir. Hafazan Allah o söz tüm Müslümanları mahv ve perişan eder” demıştır. Bu sözler karşısında Arnavut Hasan Tahsin, Tevfik Baba'nın üzerine hücum ederek, “Bu herifi dışarıya atınız, yoksa dergâhı dağıtır ve bir daha ayak basmam” şeklinde tepki gösterince Tevfik Baba toplantıdan uzaklaştırılmıştır (Mağden,2015: 98-99).

Kiraz Hamdi Paşa'nın Tarikat-ı Salâhiye içerisinde bütün teşkilata hâkim olduğunu söyleyemeyiz. Kiraz Hamdi Paşa'nın bazı misyonerleri tarikata kabul etmesi ve kabineyi devirecek bir ihtilal hazırlığı yapan Anadolu Cemiyeti ile yakın mesai içerisinde bulunması tepki çekmekteydi. Tarikat-ı Salâhiye idarecilerinden Seyid Yusuf Bey “Kiraz Hamdi Paşa'nın girmediği yer yoktur. Bütün hareketi tarikimizin hilafınadır. Ahmet Refik Bey ile görüşüp size haber veririm. Beraber gidelim, bu ahvalden vazgeçmesini bildirelim. Vazgeçmezse istifa edip kendimiz çalışalım” demıştır (Arşiv-67). Seyid Yusuf Bey “Kuva-yı Millîye'ye karşı kararların alınması programımızın hilafına hareket demek olacağından ve hatta Şerif Yahya Adnan Paşa ve benim

rızam hilafında alınmış olduğundan benim bu suretle intişarına rızam olmadığı gibi programın İngilizler tarafından yapılmış bir hilei tezviri olmasından şüphe ettim” diyerek Mustafa Kemal Paşa’nın TBMM’de bütün islam aleminin hür ve müstakil yaşaması için cihad ettiğini, yabancılara karşı alem-i islamın ilayı zamanının geldiğini söylemiş “bu ahvali mergubeye karşı muhalif bulunmak ve muhaliflere bu programı tatbik ettirmeye çalışmak büyük bir cinnet vaziyetidir” demiştir. Yusuf Kemal Tengirşenk ve Bekir Sami Bey’i tanıdığını söyleyen Seyid Yusuf Bey, Anadolu ile irtibata geçmeyi düşündüğünü ancak tereddüt ettiğini söyleyerek “Biz bu suretle bir mektup yazarsak çorbadan ağzı yanan yağurdu üfleyerek yer. Bizi fena fikirde zannederler. Bütün bütün kuşkulanırlar” (Arşiv-68). Cemiyet içerisinde Millî mücadeleye sıcak bakanlar olduğu şeklinde bir düşünceye sebebiyet veren bu cümleler bu konuşmanın Aralık 1921’de yani Sakarya Meydan Muharebesi sonrası yapılmış olması da dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Haddizatında Cemiyet’in 21 Ekim 1921 tarihinde yaptığı toplantıda İlä-yı Vatan Cemiyeti daima padişah ile birlikte olmaya yemin etmiştir. İmzayı atanların bir tanesi yukarıdaki satırların sahibi Seyid Ali Bey idi (Arşiv-69).

İlä-yı Vatan Cemiyeti, Ankara’ya karşı bütün muhalif cemiyetleri örgütlemek ve kendi çatısı altına birleştirebilmek için çok gayret etmiştir. Beklediği etkiyi yaratamadığını gören cemiyet şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Fırka-yı Millîye-yi siyasiye müşkülât içerisinde yuvarlanmaktadır. İlä-yı Vatan, mesaisine istediği gibi devam edemeyerek Mutedil Hürriyet ve İtilaf ile birleşmeye lüzum görmüştür” (Arşiv-70). İlä-yı Vatan Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf içerisinde Damat Ferit Paşa karşıtı grubun 1920’de firkadan ayrılarak kurduğu Mutedil Hürriyet ve İtilaf Fırkası (Criss,2008: 68) ile birleşmek arzusundaydı. Bu amaçla Erkan-ı Harb Binbaşısı Turasi Bey’in riyasetinde Sabık Başmemur Veli Hüseyin, Sabık Serkomiser Çerkes Zeki, Çerkes Mehmet, Arnavut Haydar, Çerkes Bekir, Topçu Mülazım-ı Evvel Adil, Zileli Küçük Hüseyin, Kürt Remzi’den müteşekkil Hürriyet ve İtilaf Fırkası İcra Komitesi oluşturulmuştur (Arşiv-71). İlay-ı Vatan Cemiyeti azasıyla Hürriyet ve İtilaf Fırkası ileri gelenleri arasında 28 Ağustos 1921 tarihinde bir toplantı yapılmıştır (Arşiv-72). Şerif Yahya Adnan Paşa’nın girişimleri ile Türk Teali, İslam Teali, Osmanlı Teali cemiyetlerine Mutedil ve Müfrit Hürriyet ve İtilaf Cemiyetlerinden üç temsilcinin iştiraki ile İlä-yı Vatan Cemiyetinde 24 Ekim 1921’de toplantı yapılması kararlaştırılmıştır (Arşiv-73). Türk Teali Cemiyeti ve İlä-yı Vatan fiili bir birleşme olmasa bile ortak bir parti şeklinde hareket etmekteydiler (Dayı,2003: 255). Türk Teali Cemiyeti Reisi ve aynı zamanda İlä-yı Vatan üyesi Mustafa Bey’in riyaseti altında üç kişilik bir heyeti Murahhasa teşkil edilmiştir. “Bu heyet İstanbul’da mevcut bilcümle fırka-i siyasiye temasa geçerek muhalefetin tevhidi zımında salahiyettar birer heyet-i Murahhasa” göndermelerini sağlamakla görevliydi (Arşiv-74).

10 Kasım 1921 saat 20.30 sularında İlä-yı Vatan Cemiyeti ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası arasında bir toplantı daha gerçekleşmiştir. Hürriyet ve İtilaf

Fırkası Heyeti Şebinkarahisar Mebusu Feyzi Bey'in başkanlığında üç kişiden mürekkepti. İlâ-yı Vatan Cemiyeti ise Şerif Yahya Adnan, Rasih Bey, Bekir Fahri Bey, Musa Bey, Zembilli İsmail ve Rüştü Beylerden oluşmaktaydı. Yapılan görüşmeler esnasında Hürriyet ve İtilafçı Fevzi Bey "*İstibdadı iade maksadıyla teşkil etmiş sizin gibi bir cemiyetle değil anlaşmak sizi kökünden yıkmak lazım gelir*" diyerek beraberindekilerle toplantıyı terk etmiştir (Arşiv-75).

Cemiyet diğer partileri birleştirmeye çalışmakla kalmamış, zaman zaman onların iç meselelerinde de müdahil olmuştur. 9 Eylül 1921'de İngiliz Muhibler Cemiyetinin başında bulunan Said Molla'yı devirmek için İlâ-yı Vatan Cemiyetinde yapılan toplantı sonrasında Said Molla görevi devretmiş yeni idare azaları şu şekilde oluşturulmuştur: "Miralay Sadık Bey, Gümilcineli İsmail Bey, Hoca Vasıf Efendi, Hoca Rasim Avni Efendi, Mısırlı Kaptan Lütfi Bey, Şebinkarahisar Mebusu Feyzi Bey, Evrenoszade Sami Bey, Beyoğlu Mutasarrıfı sabıki Sadullah Bey, Agop Bey (Arşiv-76). Cemiyet faaliyetlerini Temmuz-Eylül 1921'de yoğunlaştırmıştır. Cemiyete ait son rapor 17 Kasım 1921 tarihlidir. Bundan sonra cemiyet Tarikat-ı Salâhiye içerisinde erimiş olmalıdır (Çukurova,1989: 123).

Sonuç

Mondros Mütarekesinin ardından Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu olağanüstü durum birçok siyasi parti için yeni bir dönemin başlangıcı idi. Mütareke İstanbul'unda farklı anlayış ve zihniyetteki siyasi partiler İttihat ve Terakki'nin iktidardan çekilmesi sonrası iktidar mücadelesi içerisinde bulunmaktaydılar. Mütareke iklimi, İstanbul'da Türk Milliyetçiliği fikri üzerine inşa edilen bir parti ve cemiyete yaşam hakkı tanımadığından başta Saray ve İngiliz politikalarını savunan siyasal görüşler olmak üzere Kuva-yı Millîye'ye karşı olan bütün fraksiyonlar sahada hem Kuva-yı Millîye'yi bitirmek hem de kendilerini bendeganı oldukları Saray ve işgalci devletlere beğendirebilmek için tüm gayretlerini sarf etmişlerdir. Bu dönemde iktidara en yakın görünen siyasi parti Hürriyet ve İtilaf Fırkası olduğundan siyasi ikbal arayanlar genellikle o kapıya girmeye çalışsa da burada umduğunu bulamayan veya liderlik emellerine ulaşmak isteyen kimileri de başka siyasi partilerde mücadele etme yolunu seçmişlerdir. 1919 Kasım'ında kurulan İlâ-yı Vatan Cemiyeti de bunlardan bir tanesidir. Cemiyet, özellikle Türk İnkılap Tarihi içerisinde ehemmiyetli bir yeri işgal etmese de adı sanı çokça bilinen İngiliz Muhibler Cemiyeti kadar hain teşebbüslere kalkışmaktan geri durmamışlardır. Cemiyet'in başında bulunan Şerif Yahya Adnan ve Kiraz Hamdi Paşa gibi şahıslar, kendi çıkar ve emelleri için Saray ve Hükümeti de etkileri altına almayı başarmışlar ve yapmış oldukları faaliyetleri saltanat yararına göstererek oldukça etkili olmuşlardır. Cemiyet'in diğer cemiyetlerden ayrılan en önemli özelliği etkilerini 1925 yılına kadar devam ettirmeyi başaran Tarikat-ı Salâhiye adlı gizli bir örgüte sahip olmasıydı. Birçok araştırmacı tarafından örgütlenme biçimine bakarak masonik yakıştıması da yapılan bu örgüt Müslümanları

halife etrafında örgütleyip ihtilal çıkarmayı amaçlamaktaydı. Tarikat-ı Salâhiye ve bağlı olduğu İlä-yı Vatan Cemiyeti tamamen İngiliz politikalarına bağlı bir çizgide siyaset yaptıklarından Türk milleti için önemli tehlikelerden birisi olmuş ve faaliyetleri Ankara d tarafından dikkatle takip edilmiştir. Neticede toplantılarında İngiliz Bayrağına ayakta selam duracak kadar işi ileri götüren İlä-yı Vatan Cemiyeti Türk İstiklal Savaşı'nın kazanılması ile birlikte tarihe karışmıştır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Aslan, Ç. - Bozoğlu N. (2001) Osmânli İ'lä-yı Vatan Cem'iyyeti Ta'limât-ı Esâsiyesi ve Nizâm-nâmesi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.27-28, 399-427.
- Atatürk, M. K. (2006). *Nutuk*. (Ed. E. Semih Yalçın), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aybars, E. (1988). *İstiklal mahkemeleri Cilt I-II 1920-1927*. Ankara: Bilgi.
- Criss, B. (2008). *İşgal altında İstanbul*. Ankara: İletişim.
- Çukurova, B. (1989). *M.M. grubu haberalma raporlarında grup faaliyetleri ve bazı zararlı cemiyetler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Dayı, E. (2003). Türk Teâli Cemiyeti. *Atatürk Dergisi*, 3 (4), 251-264.
- Göztepe, T. M. (1969). Osmanoğullarının son padişahı Vahdettin mütareke gayyasında. İstanbul: Sebil.
- Küçük, C. (1993). Damad Ferid Paşa. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 8, 436-439.
- Maden, F. (2015). Topkapı'da bir Bektaşî ocağı: Takyeci-Büyük Abdullah Baba Tekkesi ve Vakfiyesi. *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, S.9, 91-124.
- Maden, F. (2018). Osmanlı arşiv belgeleri ışığında Şahkulu Sultan Tekkesi ve postnişinleri. *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, S. 15, 153-202.
- Özkan, A. (2007). Millî Mücadelenin sonlarına doğru işbirlikçi iki örgüt: Anadolu-lular Cemiyeti ve Anadolu-Osmanlı İhtilal Komitesi. *Atatürk Dergisi*, 5 (4), 163-184.
- Reyhan, C. (2008). *Türkiye'de liberalizmin kökenleri Prens Sabahaddin (1877-1948)*. Ankara: İmge.
- Tunaya, T. Z. (2010). *Türkiye'de siyasal partiler. Mütareke dönemi*, C. 2, İstanbul: İletişim.
- Tunaya, T. Z. (1984). Türk devrimine karşı ideolojik bir muhalefet girişimi Tarikat-ı Salâhiye Cemiyeti ve eylemleri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 38 (3-4), 257-265.

Arşiv Kaynakları:

- Arşiv-1: TİTE, K-59, G-27, B-27/1
Arşiv-2: TİTE, K-59, G-27, B-27/2
Arşiv-3: TİTE, K-59, G-38, B-38
Arşiv-4: TİTE, K59, G-16, B-16
Arşiv-5: TİTE, K-58, D-104, B-104/1

- Arşiv-6: TİTE, K-59, G-13, B-13
Arşiv-7: TİTE, K-59, G-33, B-33
Arşiv-8: TİTE, K-59, G-52, B-42
Arşiv-9: TİTE, K-59, G-27, B-27/2
Arşiv-10: TİTE, K-58, G-85, B-85

Arşiv-11: TİTE, K-59, G-27, B-27/2
Arşiv-12: TİTE, K-59, G-17, B-17
Arşiv-13: TİTE, K-58, G-143, B-143
Arşiv-14: TİTE, K-59, G-44, B-44
Arşiv-15: TİTE, K59, G-16, B-16
Arşiv-16: TİTE, K-58, G-88, B-88
Arşiv-17: TİTE, K59, G-16, B-16
Arşiv-18: TİTE, K-59, B-32, G-32
Arşiv-19: TİTE, K-59, G-19, B-19
Arşiv-20: TİTE, K-59, G-26, B-26
Arşiv-21: TİTE, K-59, G-44, B-44
Arşiv-22: TİTE, K-59, G-33, B-33
Arşiv-23: TİTE, K-67, G-33, B-33
Arşiv-24: TİTE, K-61, G-166, B-166/1
Arşiv-25: TİTE, K-59, G-32, B-32
Arşiv-26: TİTE, K-59, G-27, B-27/2
Arşiv-27: TİTE, K-59, G-27, B-27/2
Arşiv-28: TİTE, K-58, G-110, G110/1
Arşiv-29: TİTE, K-59, G-52, B-42
Arşiv-30: TİTE, K55, B-57, G-57/1
Arşiv-32: TİTE, K-55, G-130; B-130/1
Arşiv-31: TİTE, K-55, B-57, G-57/1
Arşiv-33: TİTE, K-58, G-141, B-141
Arşiv-34: TİTE, K-59, G-27, B-27/2
Arşiv-35: TİTE, K-59, G-52, B-42
Arşiv-36: TİTE, K-59, G-14, B-14
Arşiv-37: TİTE, K-58, D-104, B-104/2
Arşiv-38: TİTE, K-59, G-19, B-19
Arşiv-39: TİTE, K-58, D-104, B-104/1-2
Arşiv-40: TİTE, K-58, G-85, B-85
Arşiv-41: TİTE, K-58, G-89, B-89
Arşiv-42: TİTE, K-58, G-137, B-137/1
Arşiv-43: TİTE, K-67, G-33, B-33
Arşiv-44: TİTE, K-59, G-31, B-31.
Arşiv-45: TİTE, K-59, G-30, B-30
Arşiv-46: TİTE-K-59, G-33, B-33
Arşiv-47: TİTE, K-59, G-38, B-38
Arşiv-48: TİTE, K-55, B-57, G-57/1
Arşiv-49: TİTE, K-58, G-82, B-82

Arşiv-50: TİTE, K-58, G-145, B-145
Arşiv-51: TİTE, K-59, G-34, B-34
Arşiv-52: TİTE, K-58, G-85, B-85
Arşiv-53: TİTE, 14-59, G-19, B-19
Arşiv-54: TİTE, K-59, G-33, B-33
Arşiv-55: TİTE, 14-59, G-19, B-19
Arşiv-56: TİTE, K-59, G-27, B-27/2
Arşiv-57: TİTE, 14-59, G-13, B-13
Arşiv-58: TİTE, K-58, G-106, B-106
Arşiv-59: TİTE, K59, G-16, B-16
Arşiv-60: TİTE, K-59, G-38, B-38
Arşiv-61: TİTE, K-58, G-137, B137/2
Arşiv-62: TİTE, K-58, G-89, B-89
Arşiv-63: TİTE, K-59, G-38, B-38
Arşiv-64: TİTE, K-59, G-38, B-38
Arşiv-65: TİTE, K-58, G-85, B-85
Arşiv-66: TİTE K-58, G-88, B-88
Arşiv-67: TİTE, K-59, G-38, B-38.
Arşiv-68: TİTE, K-59, G-43, B-43
Arşiv-69: TİTE, K-58, G-97, B-97
Arşiv-70: TİTE, K58, G-115, B115/2
Arşiv-71: TİTE, K58, G-115, B115/1
Arşiv-72: TİTE, K-58, G-110, B-110/1
Arşiv-73: TİTE, K-59, G-42, B-42
Arşiv-74: TİTE, K-58, G-144, B-144
Arşiv-75: TİTE, K-58, G-87, B-87
Arşiv-76: TİTE, K-59, G-31, B-31